

ючи на те, що політика, яка керує репродуктивними технологіями, перебуває в руках чоловіків, налаштованих антифеміністично, феміністки та просто жінки з активною життєвою позицією зіграли значну роль у визначенні її практик. В результаті їхньої боротьби народження дітей стало переважно медикалізованим.

Репродуктивні технології виконують декілька функцій водночас і можуть бути по-різному використані. З одного боку, вони здійснюють соціальний контроль та перетворюють жіночі тіла на більш вразливі для гегемонного дискурсу патріархатного капіталізму, а з іншого, вони можуть бути задіяні у стратегіях звільнення та боротьби. Це можливо, поперше, завдяки принципу суб'єктивації, на який спирається влада та який за своєю природою є амбівалентним. Навіть класифікуючи та ідентифікуючи суб'єктів із метою їх подальшого контролю, виробляючи бажання та встановлюючи норму материнства, владні практики ніколи не можуть бути тотальними та монолітними, так само як альтернатива їм ніколи не є абсолютно лібертарною. Сама ця бінарна модель деконструюється. Це означає, що вироблений владою суб'єкт не здатний вийти за її межі та змушений чинити спротив їй зсередини, він завжди може обрати контрстратегію та отримати контроль над тим, як задовольняються його потреби. Не існує дилеми вибору між технологічним та натуралістичним дискурсом, між чоловічим та жіночим пануванням, існує лише постійна боротьба цих дискурсів за встановлення значень таких мінливих знаків, як материнство, виношування та народження дітей тощо.

І, по-друге, спротив можливий ще тому, що ті потреби, які виробляються та задовольняються владою, не є штучними, просто вони захоплюються та використовуються владними стратегіями. Тому, хоча влада і продукує проблему безплід-

дя та бажання її подолати, підкріплює ідентичність жінок як матерів, пропонує специфічні вирішення цієї проблеми, що призводить до подальшої медикалізації материнського тіла, це не означає, що насправді цієї проблеми не існує. Скоріше вона могла би бути артикульована інакше, її суб'єкти могли би бути іншими та звертатися до інших способів її вирішення.

Отже, чимало жіночих інтересів привласнені системою домінації. Внаслідок цього репродуктивні технології загрожують позбавити жінку влади над власною репродуктивною функцією, але одночасно вирішують її проблеми та надають їй більшу свободу. Це означає, що звертання до контрстратегій може бути плідним та допомогти жінкам здобути контроль над репродуктивними технологіями та скерувати їх собі на користь.

Більш того, необхідно спрямувати всі зусилля на боротьбу за визначення того, хто формує жіночі бажання та як вони задовольняються, за переозначення дискурсу та позиції в ньому суб'єкта. Метою також має бути переозначення самих репродуктивних технологій та способів їх використання. У такому випадку жінки, яким не вдається зайняти інтелегібельну етичну позицію і які виключені з дискурсу ідентичності (лесбійки, самотні та здорові жінки), зможуть підірвати конвенційні уявлення про материнство та здобути доступ до нових репродуктивних технологій. Тоді використання репродуктивних технологій зможе зробити внесок у справу визволення жінки. Визначити по-іншому необхідно і жіночі тіла. У зв'язку з цим набуває важливості спротив тим силам, які намагаються перетворити їх на слухняні та унормовані. Натомість варто завжди мати на увазі, що жіночі тіла не можуть бути редуковані до своєї репродуктивної функції, і відмовитися від неї – не означає повністю заперечити свою тілесність.

Маніфест кіборгів: наука, технології та соціалістичний фемінізм

Іронічна мрія про спільну мову жінок в інтегральній схемі

Донна Гаравей

Цей текст є спробою побудувати іронічний політичний міф, вірний фемінізму, соціалізму та матеріалізму¹. Це буде радше богохульна вірність, аніж набожне релігійне вшанування. Здається, богохульство завжди вимагало дуже серйозного ставлення. Я не знаю нічого кращого, що можна було би запозичити зі світсько-релігійних, євангелічних традицій американської політики, в тому числі з політики соціалістичного фемінізму. Богохульство захищає від моральної більшості всередині, але при цьому відстоює необхідність спільноти. Богохуль-

ство – це не відступництво. Іронія тут у суперечностях, які не розв'язуються в більше ціле навіть діалектично; в напруженому поєднанні двох несумісних речей, оскільки обидві (чи всі вони) є необхідними та істинними. Іронія – в гурмі та грі всерйоз. Це також риторична стратегія та політичний метод, який, на мою думку, заслуговує більшої пошани з боку соціалістичного фемінізму. В центрі моєї іронічної віри, мого богохульства – образ кіборга.

Кіборг – це кібернетичний організм, гібрид машини й організму, плід соціальної реальності і разом з тим плід вигадки. Соціальна реальність – це живі соціальні відносини, наша найважливіша політична конструкція, фікція, яка змінює світ. Міжнародний жіночий рух сконструював «досвід жінок», а також виявив і розкрив цей вирішальний колективний об'єкт. Такий досвід є фікцією і водночас вирішальним політичним фактом. Звільнення

¹ Текст уперше опубліковано під заголовком *Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s*, у *Socialist Review*, no. 80 (1985): 65-108. Переклад здійснено за доповненим перевиданням *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century* у *Simians, Cyborgs and Women*, London: Free Association Books, 1991. – Тут і далі прим. перекл.

базується на конструюванні свідомості, на активному передчутті пригнічення, а отже, й перспективи. Кіборг – це втілення фікції та живого досвіду, який змінює те, що вважалося досвідом жінок наприкінці ХХ століття. Це питання життя і смерті, адже кордон між науковою фантастикою та соціальною реальністю – оптична ілюзія.

Сучасна наукова фантастика кишить кіборгами – істотами, які є одночасно тваринами і машинами, які живуть у двоїстому, природно-рукотворному світі. В сучасній медицині також повно кіборгів, сполучень організмів і машин, кожне з яких задумане як закодований пристрій такої сили й інтимності, яких не знала історія сексуальності. «Секс» кіборгів відтворює чарівне реплікативне бароко папороті й безхребетних (така чудова природна профілактика гетеросексизму). Серійне виробництво кіборгів відрізане від органічної репродукції. Сучасне виробництво виглядає як сон про колонізацію праці кіборгами, порівняно з яким кошмар тейлоризму видається ідилією. Сучасна війна – це оргія кіборгів, скорочено К³I (керування-контроль-комунікація-інтелект) – 84-більйонна стаття витрат в оборонному бюджеті США 1984 року. Я стверджую, що кіборг – це вигадка, яка відображає нашу соціальну й тілесну реальність, а також ресурс уяви, багатий плідними зв'язками. Біополітика Мішеля Фуко – мляве передчуття геть недослідженого поля кіборг-політики.

Наприкінці ХХ століття, у наш міфічний час, всі ми стали химерами, вигаданими сфабрикованими гібридами машин і організмів; коротше кажучи, ми – кіборги. Кіборг – це онтологія, яка дає нам політику. Кіборг – це конденсований образ уяви та водночас матеріальної реальності – двох сполучених центрів, які визначають будь-яку можливість історичної трансформації. В традиції західної науки та політики – традиції расистсько-

го, керованого чоловіками капіталізму; традиції прогресу; традиції привласнення природи як ресурсу виробництва культури; традиції відтворення себе з відображення інших – відносини організму й машини були прикордонною візною. Ставками в цій війні були території виробництва, репродукції та уяви. Цей текст відстоює насолоду від розмивання кордонів і відповідальність за їхнє спорудження. Це також спроба привнести в культуру й теорію соціалістичного фемінізму постмодерністську, ненатуралістичну модальність і утопічну традицію уявлення світу без ґендеру. Можливо, це світ без походження, а може навіть без кінця. Кіборг уособлює те, що не ввійшло в історію спасіння. Кіборг не позначає дні в едіпальному календарі, намагаючись загоїти жажливі тріщини ґендеру в утопії орального симбіозу чи постедіпальному апокаліпсисі. Як стверджує Зоя Софуліс у *Lacklein* (неопублікованому рукописі про Жака Лакана, Мелані Кляйн і нуклеарну культуру), найстрашніші й, мабуть, найбільш обнадійливі монстри світу кіборгів утілені в неедіпальних наративах з іншою логікою витіснення – і нам треба їх зрозуміти з метою виживання.

Кіборг – істота постґендерного світу, що не має нічого спільного з бісексуальністю, доедіпальним симбіозом, невідчуженою працею чи іншими спокусами органічної цілісності, досягнутої остаточною привласненням сили частин вищою єдністю. Можна сказати, що кіборг не має власної історії в її західному розумінні, і це парадоксально – адже кіборг представляє жажливий апокаліптичний телос загостреного домінування Заходу в абстрактній індивідуалізації; конечно «я», нарешті вивільнене від усіх залежностей; людину в космічному просторі. Історія походження в західному гуманістичному розумінні залежить від міфу про первинну єдність, повноту, блаженство й терор, втілені в образі фалічної матері,

від якої всім треба відірватись – таким є завдання індивідуального розвитку та історії, двох потужних міфів-близнюків, найкраще зафіксованих у психоаналізі та марксизмі. Як показала Гілларі Кляйн, марксизм і психоаналіз через свої концепції праці, індивідуалізації та формування ґендеру прикуті до сюжету про первинну єдність, з якого доводиться видобувати відмінність і вписувати її в драму щораз більшого домінування над жінкою/природою. Кіборг обходить стадію первинної єдності – ідентифікації з природою в західному розумінні. Це його незаконна обіцянка, що може підважити його телеологію під знаком Зоряних війн.

Кіборг безстрашно відданий пристрасті, іронії, інтимності та перверсії. Він опозиційний, утопічний і цілковито позбавлений невинності. Більше не підвладний полярності публічного та приватного, кіборг визначає собою технологічний поліс, що частково базується на революції соціальних відносин в *oikos*², в домогосподарстві. Природа та культура переробляються – жодне з них більше не може бути ресурсом для привласнення чи асиміляції іншого. Відносини формування цілого з частин, в тому числі полярності ієрархічного домінування, поставлені під сумнів у світі кіборгів. На відміну від франкенштейнівського монстра, кіборг не чекає, що батько врятує його поверненням до Едему (інакше кажучи, конструюванням гетеросексуального друга, його дозавершенням в остаточне ціле, в місто й космічний простір). Кіборг не мріє про спільноту, збудовану за моделлю природної сім'ї – цього разу обійдеться без едіпального проекту. Кіборг не впізнає Едемський сад: не будучи створеним з праху, він і не мріє про повернення в прах. Мабуть, через це мені й хочеться подивитися, чи здатні кіборги покласти край апокаліптичному поверненню до нуклеарного праху з маніакаль-

ною метою назвати Ворога. Кіборги не шанобливі; вони не пам'ятають космосу. Насторожено ставляться до холізму, але потребують зв'язку – здається, у них вроджене чуття політики єдиного фронту, тільки без передового загону. Головний клопіт з кіборгами – це, звісно, те, що вони є незаконними байстрюками мілітаризму та патріархального капіталізму, не кажучи вже про держсоціалізм. Байстрюк часто зраджує своїм витокам. Зрештою, не принципово, хто його батьки.

Я ще повернуся до наукової фантастики про кіборгів, а зараз хочу означити три вирішальні межові злами, що уможливають подальший політично-вигаданий (політично-науковий) аналіз. До кінця ХХ століття в американській науковій культурі кордон між людиною та твариною дав багато тріщин. Останні плацдарми унікальності осквернені, а то й взагалі перетворені на атракціон: мова, використання знарядь праці, соціальна поведінка, ментальні події – ніщо не може переконливо відділити людину від тварини. У багатьох людей відпала потреба в такому розподілі; ба більше, багато напрямів феміністичної культури схвалили насолоду поєднання людини з іншими живими істотами. Рухи за права тварин – це не ірраціональне заперечення людської унікальності, а далекоглядне усвідомлення зв'язку, що перетинає здискредитовану пробоїну між природою та культурою. Біологія та еволюційна теорія за останні два століття вивели сучасні організми в ранг об'єктів знання й одночасно звели межу між людьми та тваринами до тьмяного сліду в ідеологічній боротьбі чи професійних диспутах між науками про життя² та соціальними

² «Науки про життя» (*life sciences*) – міждисциплінарне поле вивчення живих організмів (рослин, тварин, людей), в якому загальна біологія поєднується з молекулярною біологією, біотехнологіями та іншими новими дисциплінами.

науками. У цьому контексті викладання християнського креаціонізму треба за-таврувати як форму знущання над дітьми.

Біологічно-детерміністська ідеологія – лише одна з можливих позицій у науковій культурі, де відкрито обговорюється людська приналежність до світу тварин. Політичним радикалам лишається багато простору, щоб оскаржити значення порушеної межі. Кіборг з'являється в міфі якраз у тому місці, де зміщується кордон між людиною та твариною. Зовсім не відгороджуючи людей від інших живих істот, кіборги дають зрозуміти тривожне і по-приємному тісне спарювання. Тваринність отримує новий статус у цьому циклі шлюбного обміну.

Друге розмите розрізнення – між твариною-людиною (організмом) і машиною. За докібернетичними машинами можна було якось простежити: в машині завжди залишався привид духу. Цей дуалізм структурував діалог матеріалізму та ідеалізму, який був залагоджений через діалектичне дітище – «дух» чи «історію» (кому що до смаку). Головне те, що машини не вмикалися і не створювалися самі, не були автономними. Вони не могли досягнути людської мрії, вони могли тільки змавпувати її. Вони були не людиною-автором самої себе, а лише карикатурою на цю маскуліністичну мрію про самовідтворення. Вірити в протилежне вважалося параноєю. Та зараз ми вже не певні. Машини кінця ХХ століття зробили дуже неоднозначною різницю між природним і штучним, розумом і тілом, внутрішнім і зовнішньо сконструйованим – і багатьма іншими розрізненнями, що раніше застосовувалися до організмів і машин. Як не тривожно це розуміти, наші машини жваві, самі ж ми – страшенно інертні.

Технологічний детермінізм – це лише один із ідеологічних просторів, освоєних переглянутими концепціями машини та

організму як закодованих текстів, через які ми втягуємося в гру письма та прочитання світу. Суцільна «текстуалізація» в постструктуралістській постмодерністській теорії проклиналася марксистським і соціалістичним фемінізмом за утопічне нехтування реальними відносинами домінування, що створюють підґрунтя для «гри» «гри» довільних прочитань. Цілком слушно те, що постмодерністські стратегії на зразок мого міфу про кіборгів підривають силу-силенну природних єдностей (таких, як «поезія», «примітивна культура», «біологічний організм»). Коротше кажучи, впевненість у тому, що вважається природою – джерелом одкровення і обітницею невинності – підірвана, і, мабуть, незворотно. Втрачено трансцендентний дозвіл на інтерпретацію, а разом з ним – і на онтологію, на якій базувалася західна епістемологія. Проте альтернатива не в цинізмі і не в безвір'ї – тобто не в якійсь із версій абстрактного існування на зразок такого технологічного детермінізму, де «машина» руйнує «людину» чи «текст» руйнує «змістовну політичну дію». Ким будуть кіборги – це радикальне питання, відповідь на яке є справою виживання. Політика є і в шимпанзе, і в артефактів, чому ж не у нас?

Третє розрізнення є підкласом другого: наша межа між фізичним і нефізичним дуже неточна. Популярні книжки з фізики, які розказують про наслідки квантової теорії та принципу невизначеності, є науково-популярним аналогом романів видавництва «Арлекін»³ – маркером радикальної зміни білої американської гетеросексуальності: вони все перекручують, але тема правильна. Сучасні машини – це принципово мікроелектронні пристрої: вони повсюди, і вони невидимі.

³ Канадське видавництво «Арлекін» першим у Північній Америці почало видавати твори Джейн Остін та інші любовні романи.

димі. Сучасна машинерія – зневажливий бог-вискочень, який насміхається зі всюдисущості й одухотвореності Батька. Кремнієвий чіп – поверхня для письма; воно витравлене на молекулярних терезах, які може похитнути лише атомарний шум – остання похибка в ядерних мітках. Хоча письмо, влада і технології – давні партнери в західній історії походження цивілізації, зменшення габаритів змінило наш досвід механізму. Як виявилось, мініатюризація дає владу – мале не стільки прекрасне, скільки критично небезпечне, як у крилатій ракеті. Порівняйте телевізори 1950-х чи телекамери 1970-х з наручними екранами чи камерами розміром з долоню, що зараз рекламуються. Наші найкращі машини робляться з сонячного світла; вони такі світлі і чисті, бо є чистим сигналом, електромагнітними хвилями, частиною спектру. А це ці машини надзвичайно портативні й мобільні, що досягається колосальними зусиллями людей у Детройті та Сінгапурі. Куди там людям – таким матеріальним, непрозорим – до цієї легкості. Кіборги – це ефір, квінтесенція.

Всюдисущість і невидимість кіборгів робить машини Сонячного поясу⁴ такими вбивчими. Їх тяжко розпізнати як політично, так і матеріально. Вони мають справу зі свідомістю – чи її симуляцією. Це пливучі означники, що просуваються Європою у невеликих вантажівках: їх радше заблокує чаклунство неприкаяних Грінхемських жінок⁵, які так вправно зчитують силові павутини кіборгів, аніж баталії старих маскуліністів, виборцям яких потрібне працевлаштування в сфері

⁴ Сонячний пояс – регіон Півдня США (від Каліфорнії до Північної Кароліни), де розташована «Кремнієва долина».

⁵ У 1981 році Британський уряд дозволив розташувати крилаті ракети на Грінхемській авіабазі (Беркшир, Англія), де незабаром уельська група антиядерних активісток «Жінки за життя на Землі» розбила мирний табір протесту.

оборони. Кінець кінцем, «найтвердішою» з наук є царина змішаних кордонів – чистих цифр, чистого духу, К³¹, шифрування і збереження важливих таємниць. Нові машини такі легкі і чисті. Їхні інженери – сонцелюби, провідники нової наукової революції, пов'язаної з нічним маренням постіндустріального суспільства. Хвороби, викликані цими чистими машинами, – «не більше», ніж крихітний знак, в якому зашифровані зміни антигену імунної системи, «не більше», ніж досвід стресу. Моторні пальці «жінок Сходу», старе захоплення маленьких англосаксонських дівчаток ляльковими будинками та вимушена увага жінок до дрібниць – у цьому світі такі речі переходять в дещо інші виміри. Можливо, існує кіборг на ім'я Аліса, яка займається цими новими вимірами. Парадоксально, але можливо і таке, що саме неприродні жінки-кіборги виготовляють чіпи в Азії і водять хоро-води в тюрмі Санта-Рити⁶, а їхнє штучне ціле вкаже напрям ефективним опозиційним стратегіям.

Отже, мій міф про кіборгів – це міф про порушені кордони, потужне злиття та небезпечні можливості, які могли б досліджуватися прогресивними людьми в рамках необхідної політичної роботи. Одним із моїх засновків є те, що більшість американських соціалісток і феміністок помітили поглиблення дуалізмів розуму й тіла, тварини й машини, ідеалізму й матеріалізму в соціальних практиках, символічних формулюваннях і фізичних артефактах, пов'язаних із високими технологіями та науковою культурою. Від «Одновимірної людини» Герберта Маркузе до «Смерті природи» Каролін Мерчант прогресивні аналітичні ресурси наполягали на неминучості домінування техніки і відкликали назад до уявного органічного тіла, щоб об'єднати наш спротив у єди-

⁶ Каліфорнійська в'язниця-гігант, відома через численні спалахи насильства.

не ціле. Ще одним моїм засновком є те, що ніколи раніше потреба єдності людей, які протистоять всесвітньому посиленню домінування, не стояла так гостро, як сьогодні. Злегка збочений кут зору може полегшити нашу боротьбу за смисли, а також інші форми влади і задоволення в суспільствах технічної медіації.

З одного боку, світ кіборгів полягає в остаточному заґратуванні планети сіткою контролю; в остаточній абстракції, яку втілює апокаліпсис Зоряних війн, розпочатих в ім'я захисту; в остаточному привласненні жіночих тіл маскуліністичною оргією війни. З іншого боку, світ кіборгів може зводитися до живих соціальних і тілесних реальностей, в яких люди не бояться власної спорідненості з тваринами та машинами, не бояться завжди часткових ідентичностей та суперечливих точок зору. При політичній боротьбі треба дивитися з двох боків одразу, бо кожен з них розкриває домінування та можливості, немислимі в іншій позиції. Ілюзії, породжені одиничним поглядом, страшніші, ніж двоїння в очах чи багатоголові монстри. Кіборг-об'єднання монструозні та незаконні; за теперішніх політичних обставин годі сподіватися на більш потужний міф спротиву та реконсолідації. Мені подобається уявляти LAG (Ліверморську групу дії)⁷ як своєрідну спільноту кіборгів, що спеціалізується на реалістичній конвертації лабораторій, у яких нестямно втілюються в життя й вивергаються знаряддя технологічного апокаліпсису, і яка віддана побудові такої політичної форми, в якій відьми, інженери, старці, збоченки, християни, матері та леніністи об'єднуються на достатній для роззброєння держави час. Розкол неможливий – так називається група споріднених у моєму місті. (Спорідненість: пов'язаність не

кров'ю, а вибором, тяжіння однієї хімічно-ядерної групи до іншої, авідність).

[...]

Жінки в інтегральній схемі

Дозвольте підсумувати картину історичних позицій жінок у розвинених індустріальних суспільствах, адже ці позиції реструктуровані в тому числі соціальними відносинами науки та технології. Якщо колись можна було ідеологічно охарактеризувати життя жінок розрізненням публічної та приватної сфер (навіяного образами поділу робітничого життя на фабрику та дім і буржуазного життя на ринок і дім, а також ґендерного існування – на царства особистого та політичного), то зараз це хибна ідеологія, не здатна навіть показати, як обидва терміни цієї дихотомії конструюють одне одного в теорії та практиці. Я надаю перевагу ідеологічному образу мережі, що наштотує на думку про безліч ідентичностей і просторів, а також розмитість меж в особистому тілі й у політиці тіла. «Мережування» – це феміністична практика і водночас стратегія транснаціональних корпорацій: переплітати – справа опозиційних кіборгів.

Отож, дозвольте повернутися до попереднього образу інформатик домінування і простежити одне з бачень «місця» жінок в інтегральній схемі – торкаючись лише кількох ідеалізованих соціальних позицій, здебільшого з погляду розвинених капіталістичних суспільств: Дім, Ринок, Робоче місце, Держава, Школа, Клініка-лікарня, Церква. Кожен з цих ідеалізованих просторів логічно та практично передбачає всі інші локуси – майже як фотографія-голограма. Я хочу висловитися з приводу впливу соціальних відносин, опосередкованих і нав'язаних новими технологіями, щоб допомогти в

розробці потрібного аналізу та практичної роботи. Проте жінкам немає «місця» в цих мережах – є лише геометрії відмінностей і суперечностей, визначальні для кіборг-ідентичностей жінок. Якщо у нас вийде зчитати ці мережі влади та соціального життя, у нас могли б вийти нові сполуки, нові коаліції. Нижченаведений перелік неможливо прочитати з точки зору «ідентифікації», єдиного «я»: проблема – розпорошеність; завдання – вижити в діаспорі.

Дім: очолені жінками домогосподарства, серійна моногамія, втеча чоловіків, самотні літні жінки, технологія домашньої роботи, оплачувана надомна робота, відродження домашніх потогінних підприємств, бізнес і телекомунікації з дому, електронний котедж⁸, міська безпритульність, міграція, модульна архітектура, нав'язана (симульована) нуклеарна сім'я, значний рівень домашнього насильства.

Ринок: тривала споживча праця жінок, віднедавна орієнтована на покупку величезної кількості нової технологічної продукції (особливо в міру того, як змагання між індустріалізованими країнами та країнами, що розвиваються, вимагає дедалі більших нових ринків для дедалі менш явно необхідних товарів – з метою запобігти небезпечному масовому безробіттю); дворівнева купівельна спроможність, сполучена з нішевою рекламою для численних заможних груп, що ігнорує попередні масові ринки збуту; щоразу більша важливість неформальних ринків праці та товарів, паралельних до високих технологій і впливових

ринкових структур; системи нагляду через електронні перекази коштів; посилення ринкового абстрагування до свіду (комодифікації), що виливається в неефективні утопічні чи рівнозначні їм цинічні теорії спільноти; надзвичайна мобільність (абстракція) маркетингу/фінансових систем; взаємопроникнення ринків сексу та праці; посилена сексуалізація абстрактного та відчуженого споживання.

Робоче місце: тривалий поглиблений статевий і расовий поділ праці, але зі значним зростанням частки білих жінок та кольорових людей у привілейованих категоріях зайнятості; вплив нових технологій на працю жінок у канцелярії, послугах, виробництві (особливо текстильному), сільському господарстві, електроніці; міжнародна реструктуризація робочого класу; виникнення нових графіків, які сприяють новій «економіці домашньої роботи» (гнучкий графік, неповний робочий день, ненормований графік, вільний графік); робота вдома і поза домом; посилений тиск на дворівневі структури нарахування зарплати; значна кількість людей по всьому світу, які залежать від наявної готівки, без будь-якого досвіду та подальшої надії на постійну зайнятість; праця здебільшого «маргінальна» чи «фемінізована».

Держава: тривалий розпад соціальної держави; децентралізація зі зростанням нагляду та контролю; телематичне громадянство⁹; імперіалізм і політична влада визначаються диференціюванням інформаційно багатого/інформаційно бідного; підвищена високотехнологічна милітаризація викликає дедалі більший

⁷ Одна з найвідоміших активістських груп Каліфорнії у 80-х, в основі діяльності якої лежать принципи прямої дії та ненасильницького протесту.

⁸ Англ. *electronic cottage* – ситуація, коли працівниця чи працівник виконує офісну роботу вдома або в громадському закладі свого району і передає виконані завдання через комп'ютер або канал телекомунікацій.

⁹ Поняття, близьке за значенням до сучасного поняття «віртуальне громадянство» (від «телематика» – поєднання телекомунікацій та інформаційних технологій).

спротив багатьох соціальних груп; скорочення кількості працівників державного апарату як наслідок зростання капіталабезпеченості офісної роботи, що впливає на професійну мобільність кольорових жінок; дедалі більша приватизація матеріального та ідеологічного життя і культури; тісне поєднання приватизації та мілітаризації, високотехнологічні форми буржуазно-капіталістичного особистого і громадського життя; непомітність різних соціальних груп одна для одної, пов'язана з психологічними механізмами віри в абстрактних ворогів.

Школа: поглиблення зв'язку між потребами високотехнологічного капіталу та всіх рівнів державної освіти, диференційованої за ознаками раси, класу та ґендеру; управлінські класи залучені до реформи освіти і фінансування за рахунок решти прогресивних освітніх демократичних структур для дітей і вчителів; освіта з метою поширення масового невігластва та репресій в технократичній мілітаризованій культурі; збільшення таємних антинаукових культів у дисидентських і радикальних політичних рухах; тривала відносна наукова неграмотність серед білих жінок і кольорових людей; зростання індустріальної спрямованості освіти (особливо вищої) завдяки наукомістким транснаціональним корпораціям (особливо завдяки компаніям, залежним від електроніки та біотехніки); високоосвічені, численні еліти у дедалі більш бімодальному суспільстві.

Клініка-лікарня: посилення відносин машина-тіло; ревізія суспільних метафор, що передають особистий досвід тіла, особливо у зв'язку з репродукцією, функціями імунної системи і «стресовими» явищами; посилення репродуктивної політики у відповідь на історичні наслідки нереалізованого, потенційного контролю жінок над своєю участю в репродук-

ції; виникнення нових захворювань, притаманних конкретній епосі; боротьба за значення і засоби забезпечення здоров'я у середовищах, заповнених високотехнологічними продуктами і процесами; тривала фемінізація праці у сфері охорони здоров'я; посилення боротьби за відповідальність держави за здоров'я; тривала ідеологічна роль народних рухів у сфері охорони здоров'я як головна форма американської політики.

Церква: електронні фундаменталістські проповідники вчення про «супер-спасителя», що прославляють союз електронного капіталу й автоматизованих фетишів-богів; зростання ролі церков у протистоянні мілітаризованій державі; центральна боротьба за значення і владу жінок у релігії; постійна актуальність духовності, переплетеної з сексом і здоров'ям, у політичній боротьбі.

Єдиний спосіб охарактеризувати інформатику домінування – через масштабне посилення незахищеності та культурного зубожіння при загальному провалі системи життєзабезпечення найбільш вразливих. Оскільки багато що в цій картині переплітається з соціальними відносинами науки й технологій, потреба соціалістично-феміністичної політики, спрямованої на науку й технології, – очевидна. Багато робиться вже зараз, і є плідючий ґрунт для політичної роботи. Так, пріоритетними для нас мають бути зусилля з розвитку форм колективної боротьби жінок за оплачувану роботу, подібних до організації «Район 925»¹⁰. Ці зусилля тісно пов'язані з технічною реструктуризацією трудових процесів і перетворенням робітничого класу. Ці зусилля також ведуть до розуміння більш всеохопного способу організації праці,

¹⁰ District 925 – організація працівників Міжнародної профспілки сфери обслуговування.

що залучає громаду, сексуальність і сімейні питання, яким ніколи не надавалась перевага у переважно білих чоловічих промислових профспілках.

Структурні перебудови, пов'язані з соціальними відносинами науки і технології, дуже амбівалентні. Проте нема потреби остаточно опускати руки через ситуацію жінок кінця ХХ століття та їхній стосунок до всіх аспектів праці, культури, виробництва знання, сексуальності та репродукції. Зі зрозумілих причин, більшість марксистів прекрасно усвідомлюють домінування, але їм тяжко дається розуміння того, що лише здається хибною свідомістю та співучастю народу у власному поневоленні в часи пізнього капіталізму. Важливо пам'ятати, що втрачене – мабуть, найбільше з точки зору жінок – це часто небезпечні форми пригнічення, ностальгійно натуралізовані під загрозою сьогодишнього насильства. Амбівалентність щодо порушеної єдності, опосередкованої високотехнологічною культурою, вимагає не сортування свідомості в категоріях «далекоглядної критики, що служить підґрунтям політичної епістемології» супроти «маніпульованої хибної свідомості», а тонкого розуміння нових насолод, досвідів і сил зі серйозним потенціалом зміни правил гри.

Є підстави надіятись на нові типи єдності з поєднанням раси, ґендеру і класу, оскільки ці елементарні одиниці соціалістично-феміністичного аналізу самі переживають суттєві трансформації. По всьому світу відчувається серйозне поглиблення труднощів у зв'язку з соціальними відносинами науки й технології. Але що саме переживає населення не до кінця зрозуміло: нам бракує достатньо тонких зв'язків для того, щоб

разом побудувати ефективні теорії досвіду. Сьогоднішні намагання прояснити хоча б «наш» досвід – марксистський, психоаналітичний, феміністичний, антропологічний – є рудиментарними.

Я свідомо того, що моя історична позиція має дивні перспективи: докторський ступінь з біології для ірландської католички став можливим завдяки впливу «Супутника»¹¹ на національну науково-освітню політику США. Моє тіло і розум так само сконструйовані гонкою озброєнь періоду після Другої світової війни та Холодною війною, як і жіночими рухами. Є більше причин розглядати суперечливі наслідки політики, розробленої для створення лояльних американських технократів, яка також породила велику кількість дисидентів, аніж теперішні невдачі.

Постійна неповнота феміністичних точок зору позначається на наших очікуваннях певних форм політичної організації та участі. Нам не потрібна тотальність, щоб добре працювати. Феміністична мрія про спільну мову, як і всі мрії про абсолютно істинну мову чи абсолютно істинне іменування досвіду, – імперіалістична й усе тоталізує. У цьому сенсі діалектика теж є омріяною мовою, що прагне подолати протиріччя. Можливо, за іронією, злиття з тваринами і машинами може нам показати, як не бути Чоловіком, втіленням західного логосу. З точки зору насолоди від цього потужного табуваного злиття, якого не дадуть уникнути соціальні відносини науки і технології, феміністична наука і справді можлива.

[...]

Переклад з англійської Надії Парфан

¹¹ Програма запуску Першого штучного супутника Землі в Радянському Союзі 1957-1958 рр. – Прим. перекл.

ПОЛІТИЧНА
КРИТИКА

Політична критика

Редакція: Яель Бартана (художня редакторка), Магдалена Блендовська, Мацей Гдула, Дорота Глажевська, Кінґа Дунін, Артур Жмієвський (художній редактор), Мачей Кропівницький, Юліан Кутила (заступник головного редактора), Славомір Сераковський (головний редактор), Міхал Сутовський (секретар редакції), Аґата Щесняк (заступниця головного редактора)

Редакція числа: Надія Парфан, Олексій Радинський, Василь Черепанин

Літературне редагування: Віра Балдинюк

Коректура: Роксолана Машкова

Дизайн обкладинки і верстка: Оксана Брюховецька

В оформленні обкладинки використані роботи Анатолія Белова

Видавець:

Видавництво Політичної критики / Товариство імені Станіслава Бжозовського Рада товариства: Славомір Сераковський (голова), Міхал Боруцький, Дорота Глажевська (фінансовий директор), Аґата Щесняк

Адреса:

Krytyka Polityczna / Centrum Kultury Nowy Wspaniały Świat, ul. Nowy Świat 63, 00042 Warszawa, tel. (+48 22) 505 6690, e-mail: redakcja@krytykapolityczna.pl

Друк: Drukarnia Wydawnicza im. W.L. Anczyca
www.drukarnia-anczyca.com.pl

Видання часопису «Політична критика» співфінансується Міністерством культури і народної спадщини Польщі

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

VISUAL CULTURE RESEARCH CENTER
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV-MOHYLA ACADEMY
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

ERSTE Stiftung

Зміст

Редакція «ПК»

6 Секс, політика, емансипація

ПОЛІТИКА НА ВУЛИЦІ

Денис Горбач	10	Як не проґавити революцію Чому «арабська весна» та рух окупантів – це важливо
Василь Черепанин	16	Глобалізувати лівицю Заклик до нового Інтернаціоналу
Олексій Радинський	18	Афіни – Москва Паралельні нотатки з двох міст, що не мають між собою нічого спільного
Геральд Рауніґ	22	Молекулярний бунт Генеалогія вуличного протесту від Діогена до Дельоза
Джудіт Батлер	27	Згуртовані тіла та політика вулиці Як повернути собі публічний простір?

СЕКС І ПОЛІТИКА

Олександр Володарський	44	Секс у тюрмі Сексуальні стосунки існують. Принаймні, в тюрмі. А відтак і поза нею
Femen	49	«Мріємо вивести на вулицю тисячі оголених жінок» Розмова редакції «ПК» з групою Femen
Ольга Мартинюк	56	10 речей, які треба знати про історію українського фемінізму Як галичани ставились до вільної любові? Та інші життєво важливі питання
Кінґа Дунін	60	Етика полігамних стосунків у капіталізмі Коли не моногамія, то що?

Тамара Злобіна	65	Більше любові Політична критика моногамії та низові практики поліамурності
Артем Чапай	77	Марічка та Іванко Хто помітить схожість героїв оповідання до реальних осіб – самі винні
Войтек Земільський	84	Обставини Жінки як предмети
Катерина Міщенко	90	Життя у секс-індустріальному суспільстві Дотепер проституція в Україні була явищем усного наративу
Оксана Брюховецька	94	Тіло № А насолода – вона існує...
Надія Парфан	102	Країна приречених наречених Польові нотатки зсередини шлюбного бізнесу
Леся Кульчинська	106	Шукайте педофіла! Насамперед – у собі самих
Леся Пагуліч	111	Гомофобна справа №8711 Маніпуляція мораллю як політичний інструмент
Анна Лацис	118	Стратегії сепаратизму Лесбійська асексуальність як варіант гендерного дисидентства
Кеті Чухров	126	Гендерна теорія у (пост)радянському контексті Чи був гендер в СРСР? Дискусія триває
Якуб Маймурек	133	Порношляхи «свободи» Порнографія як пропаганда капіталізму
Станіслав Мензелевський, Ольга Папаш	139	Імперія оргазму Про деякі ідеологічні аспекти жіночої еякуляції
Анатолій Белов	145	Моє порно – моє право Постер-кампанія у серці українського консерватизму

Віта Груніч	152	У гінеколога До кабінету, на дверях якого написано «Гінеколог», заходить бліда жіночка
Поліна Власенко	154	Політика жіночого тіла Дискурс допоміжних репродуктивних технологій в Україні
Донна Харрауей	163	Маніфест кіборгів: наука, технології та соціалістичний фемінізм Фрагменти культового тексту 1980-х – для українського фемінізму 2010-х

ФРАНЦУЗЬКИЙ ФОКУС

Ерік Фассен	174	Національні ідентичності й транснаціональні інтимності Сексуальна демократія та імміграційна політика в Європі
Наталя Чермалих	191	Хто боїться Марін ле Пен? Праві (й винуваті) французької політики

МИСТЕЦТВО І ДЕМОКРАТІЯ

Гіто Штеєрл	202	Політика мистецтва та перехід до постдемократії Чому олігархи так люблять сучасне мистецтво?
Роман Цибрівський	207	Фейс-контроль в Арена-Сіті Репортаж із золотої клітки
Микита Кадан	215	Між музеєм та площею Художній активізм як гра на чужому полі

НАШІ АВТОР(К)И 222